

Oponentský posudok diplomovej práce Bc. Lenky Grünbergovej *Sociální aspekty hormonální antikoncepce v životě žen v reprodukčním věku* (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Katedra genderových studií, 2015. Vedúca práce: doc. Věra Sokolová, Ph.D.)

Práca Lenky Grünbergovej je vítaným príspevkom k problematike orálnej hormonálnej antikoncepcie konkrétne a antikoncepčným metódam vôbec. Teda k téme, ktorá sa po dobe, kedy sa považovala za „vyriešenú“, opätovne dostáva do diskusií pod vplyvom posilňujúceho sebavedomia zdravotníckych klientok/pacientok, rôznych nových populárnych teórií o mužskej a ženskej prirodzenosti, biospotrebiteľstva, ale aj doktrín rímskokatolíckej cirkvi v oblasti reprodukčného správania (ktorých vplyv nemožno vylúčiť ani v ČR).

Práca je rozdelená do dvoch hlavných častí – teoretickej a empirickej.

Teoretická časť – je až na drobné absencie, ktoré uvádzam neskôr – precízne spracovaná. Spôsoby výkladu zapojenia pojmu gender do teoretického jazyka vo všeobecnosti sa často líšia; tu autorka volí genealógiu prostredníctvom Gayle Rubin, ktorá je práve kvôli svojej viazanosti na príbuzenský systém – a teda reprodukciu – viac než vhodná. Diplomantka chápe reprodukciu ako nástroj spoločenskej kontroly aj ako analytickú kategóriu (s. 6) – preto sa obracia k pojmu stratifikovanej reprodukcie. Okrem dejín ženskej antikoncepcie sa venuje v kontexte mocenskej analýzy kontroly nad sexualitou aj problematike mužskej antikoncepcie a prekážok v jej rozvoji a financovaní. Uvedenie tejto, hoci krátkej, časti považujem v práci za dôležité.

V podkapitole o Margaret Sanger autorka zrozumiteľne vysvetľuje premeny v Sangerovej mysli a aktivizme, ktoré neboli oddelené od sociálno-politických štruktúr svojej doby. Zároveň sa práve v tejto časti objavujú jasné hodnotiace postoje autorky, ktoré uzatvárajú historické výklady a predznamenávajú ucelené chápanie možných emancipačných aj utláčajúcich funkcií reprodukcie a antikoncepcie v spoločnosti (por. s. 24 hore, ďalej aj s. 31, „špekulatívna odbočka“ na s. 34 – 35). Autorka ďalej citlivo pracuje s triednou a rasovou perspektívou na reprodukciu v USA, keď rozlišuje protirečivé emancipačné aj kontrolné účinky antikoncepcie. Dobrý je poukaz na politiku Nadácie Gatesovcov, ktorá je sporná nielen v oblasti reprodukcie, ale aj ďalších a ktorej šírenie „dobrá“ globálne býva len málokedy spochybnované.¹ Tu ale autorka zostáva do istej miery poplatná nedôslednému konšpiračnému vysvetleniu, keď konštatuje, že je to len „politická korektnosť“, ktorá možno zabraňuje v explicitnom pomenovaní kontroly reprodukcie istých populácií ako západného a triedne určeného projektu. Tieto tvrdenia by si vyžadovali hlbšiu analýzu, a to aj v kontexte ďalších iniciatív Gatesovcov (s. 29 a 30).

Autorka správne poukazuje na všetkoprestupujúcu ideológiu voľby v súčasnom „západe“. Nesprávne ale prisudzuje voľbu demokratickým štátom (s. 40); voľba sa totiž odvíja od individuálnych práv jednotlivca – teda základu liberalizmu. S ním je síce demokracia v súčasnom západe zviazaná v liberálno-demokratickej podobe štátu – pre poriadok je však toto rozlíšenie potrebné uviesť (a sama autorka tak aj v referencii na Lopez /1997/ na s. 42 robí).

V empirickej časti diplomantka dobre opisuje svoj metodologický postup aj postup výberu komunikačných partneriek a zostavenie osnovy pološtruktúrovaného rozhovoru. V diplomových prácach sa niekedy (možno až príliš často) stretávame s takým uznaním zapojenia subjektivity výskumníčky do procesu i výsledkov výskumu, ktoré je veľmi

---

¹ Bližšie pozri napr. Aschoff, N. (2015). *The new prophets of capital*. New York & London: Verso.

zdržanlivé až ospravedlňujúce sa. Vyzdvihujem, že autorka chápe túto situáciu inak, resp. práve opačne („Toto zapojenie subjektivity výzkumnice/nika do výzkumu však rozhodne nechápu jako překážku či problém /s. 46/.) Autorka opisuje tiež istú neistotu pred vstupom do výskumného prostredia a spôsoby, ako sa ju snažila minimalizovať – teda to, že robila rozhovory so svojimi priateľkami, pre ktoré výskumná téma, ako sama píše, nepredstavovala „tabu“ (s. 55). Oceňujem však zároveň to, že sa vydala aj do neprebádaných vôd a rozhovor realizovala s dvojicou sprostredkovanou vedúcou svojej práce, kde sa na predporozumenie vychádzajúce z existujúceho priateľstva nemohla spoľahnúť; no ako výskumníčka sa tu zjavne osvedčila (s. 55). Autorka otvorene opisuje svoj vlastný postoj k orálnej hormonálnej antikoncepcii, ktorý koniec-koncov presvitá aj v niektorých záverečných odstavcoch teoretickej časti. Za možno dôležitejší než tento opis považujem ale aj uvedenie si toho, že analýza rozhovoru prebieha s rešpektom pre komunikačné partnerky a najmä s vierou pre jej pokračujúce priateľstvo s nimi (s. 57 – 58).²

V samotnej analýze jednotlivé časti na seba plynule logicky nadväzujú. Autorka tam, kde sa to javí ako nosné, rozdeľuje odpovede komunikačných partneriek do generačných kohort (napr. otázka informovanosti o orálnej hormonálnej antikoncepcii). V práci je viacero zaujímavých zistení. Autorka fakticky tvrdí, že v generácii dcér na rozdiel od generácie matiek dochádza k istej normalizácii užívania orálnej hormonálnej antikoncepcie ako prvotného druhu antikoncepcie a nástroja regulácie menštruačného cyklu v dobe dospievania (počas strednej školy – s. 70). Poukazuje tiež na to, že vysadenie antikoncepcie nie je pod takým dohľadom gynekológov a gynekologičiek a v rozhodnutí vysadiť ju, resp. od jej vysadenia ženy odhovoriť, nehrá ich expertný pohľad veľkú rolu. Domnievam sa však, že tvrdenie, že prístup lekároch a lekárov zostáva v oboch generáciách rovnaký (s. 75), nemožno generalizovať a treba ho – rovnako ako autorka – považovať skôr za do istej miery prekvapivý a taký, ktorý by bolo dobré ďalej skúmať medzi samotnými lekármi a lekárkami. Ďalej je otázne, či pripisovať takú veľkú agentnosť udalosti pod názvom „Sametová revolúcia“ – autorka ňou argumentuje napr. pri rozbere rôznej miery zdieľania informácií o antikoncepcii medzi ženami, najmä dcérami a matkami v rodine. Odvoláva sa síce na štúdiu Moen, Erickson a Dempster-McClain (1997), no nijako konkrétne Nežnú revolúciu vzhľadom na premenu reprodukčného správania a postojov nerozoberá. Pre uvedené tvrdenie by bolo teda potrebné podložiť ho ďalšími a konkrétnejšími výskumami než všeobecnejšími referenciami na Gal a Kligman (1997) či Einhorn (2002) z úvodu práce.

Veľmi zaujímavou je časť o užívaní orálnej hormonálnej antikoncepcie a sebachápaní komunikačných partneriek. Ako autorka dobre ukazuje na „Petrinom paradoxe“ – hormonálna antikoncepcia môže pôsobiť zároveň emancipačne aj kontrolne; fakticky je toto ich spolupôsobenie navzájom podmienené (s. 88). Aj ďalšie momenty protirečivosti autorka podchytáva veľmi dobre – a to napr. súvislosť pocitu vlastnej sexuálnej príťažlivosti s užívaním alebo neužívaním orálnej hormonálnej antikoncepcie (napr. príklad Hedviky na s. 90 – 91). Za zásadný moment pre partnerskú rovnosť v generácii dcér (pre generáciu matiek sa – zdá sa – ukazuje ako bezpredmetná) považuje autorka vysadzovanie antikoncepcie a vyjednávanie o ochrane pred otehotnením a zdieľanie zodpovednosti za toto rozhodnutie. V dobrej viere možno predpokladať, že v budúcnosti sa spolu so znižujúcou indikáciou orálnej hormonálnej antikoncepcie u dospievajúcich mladých žien bude dať vysledovať aj presun zdieľania zodpovednosti medzi heterosexuálnymi partnermi už na obdobie rozhodovania o prvej antikoncepčnej metóde.

² Poznámka skôr technického charakteru: Autorka mohla v opise rozhovorov uviesť aj ich približnú dĺžku a to, či rozhovory s dcérami a matkami prebiehali spoločne alebo oddelene. Druhú skutočnosť sa síce postupne dovtipíme, ale možnosť spoločného vedenia rozhovoru – myslím – nebola vo výskume apriórne vylúčená.

Na viacerých miestach autorka konštatuje spoľahlivosť, resp. nespoľahlivosť rôznych metód zabraňujúcich počatiu. Tu sme však vystavené a vystavení viere v expertnosť autorky, ktorú však u iných autorít a na iných miestach spochybňuje. Bolo by vhodné, keby v teoretickej časti stručne uviedla spoľahlivosť metód z overených (aj feministických) zdrojov (napr. z publikácie *Our Bodies, Ourselves*³ alebo iných).

Práca s jazykom je na veľmi dobrej úrovni. Preklepy alebo redakčné nedostatky (napr. chýbajúce slovo) sú zriedkavé. Autorka vhodne používa obrazný jazyk, metaforickosť. Jeho nadužívanie by mohlo prácu posunúť do polohy popularizačnej práce – tu však tento charakter rozhodne nemá. Rovnako tak vie rozpletať aj obrazné pomenovania, ktoré používajú jej komunikačné autorky a zručne tak ich výpovede interpretovať v kontexte širších kategórií a konceptov (napr. dualizmus tela a mysle/ja).

Záver v otázkach vzťahu mysle a tela a tiež emancipačného rozmeru orálnej hormonálnej antikoncepcie sú reflexívne a zrozumiteľné. V otázke informovanosti by som bola – najmä vzhľadom na to, že autorka sa nijako bližšie nevenuje dostupnosti popularizačnej literatúry o partnerských vzťahoch a reprodukčnom zdraví v širšom kontexte a tiež ďalším možným faktorom – v prisudzovaní slabej informovanosti generácie matiek práve „socialistickému režimu“ (s. 105) opatrnejšia. Tu – aj na iných miestach – by výskumu prospela ďalšia práca s existujúcou domácou literatúrou o minulosti reprodukčného správania v bývalom Československu.⁴

Preto, aby práca naplnila vieru autorky v tom, že bude inšpirovať ďalšie študentské práce a výskumy, by som určite odporúčala, aby sa autorka prihlásila napr. na každoročnú konferenciu *Sexuality a/alebo publikovala z práce článok* napr. v časopise *Gender, rovné príležitosti, výzkum* a výsledky svojho zaujímavého výskumu tak sprístupnila širšej vedeckej verejnosti.

Predložená práca splňa – a prevyšuje – nároky kladené na diplomovú záverečnú prácu. Odporúčam ju na obhajobu a navrhujem ju hodnotiť známkou výborne (1).

Mgr. Ľubica Kobová, MA, PhD.

Praha, 9. 9. 2015

---

³ The Boston Women's Health Collective (2011). *Our bodies, ourselves* (40th anniversary edition). New York & London & Toronto & Sydney & New Delhi: Touchstone / Simon & Schuster.

⁴ Napr. Potančoková, M. (2007). Konštrukcia plánovaného rodičovstva v období štátneho socializmu v bývalom Československu. *Gender, rovné príležitosti a výzkum*, 8(2), 27 – 34; Dudová, R. (2012). *Interrupce v České republice : zápas o ženská těla*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. . a d'.